

rında eserleri olduğu söylenmekteyse de zamanımıza bunlardan ancak bir beste ile kırk üç şarkısı ulaşabilmıştır. Hânen-delîğinin yanı sıra ayrıca ud, tanbur, lavta ve piyano çaldığı da bilinmektedir.

BİBLİYOGRAFYA:

Ezgi, *Türk Musikisi*, I, 3-6; II, 111; V, 434-435; Ergun, *Antoloji*, II, 402; İbnülemin, *Hoş Sadâ*, s. 88-92; Leylâ Saz, *Harem'in İçyüzü*, İstanbul 1974, s. 86-87; Kıp, *TSM Sözlü Eserler*, s. 19, 27, 31, 55, 78, 81, 85, 91, 95, 98, 103, 108, 115, 118, 125, 154, 165, 191, 206, 255, 256, 276; Ahmed Midhat Efendi, "Üstâd Azîz Efendi", *SF*, III/252 (1311), s. 274-275; Ruşen Ferit Kam, "Medenî Azîz Efendi", *Radyo Mecmuası*, II/16, Ankara 1943, s. 5; Z. L., "Medenî Azîz Efendi", *TMD*, II/14 (1948), s. 7; İsmail Fennî Ertuğrul, "İsmail Fennî", *İslâm-Türk Ansiklopedisi Mecmuası*, II, nr. 83, s. 14-15; R. Ekrem Koçu, "Azîz Efendi (Medenî)", *İst.A*, III, 1710-1713; Öztuna, *TMA*, I, 90-91.

NURİ ÖZCAN

AZİZ EFENDİ, Rifâî

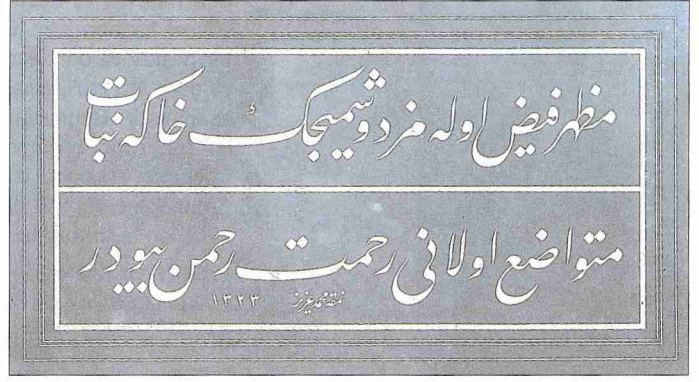
(1872-1934)

Meşhur Türk hattatı.

Trabzon'un Maçka kazasında doğdu. Babası Rize eşrafından Molla Mehmed Abdülhamid Efendi, annesi Esma Hanım'dır. Ailesi 93 Harbi sırasında İstanbul'a gitti. Babası önce Akpınar, daha sonra Kâğıthane köyü camiinde imamlık yaptı.

Aziz Efendi ilk tahsilini Eyüp'te Şah Sultan İbtidâî Mektebi'nde tamamladı. Sıbyan mektebi sıralarında güzel yazıya

Rifâî
Aziz
Efendi'nin
celî-ta'lik
bir levhası
(Ekrem
Hakkı
Ayverdi
koleksiyonu)

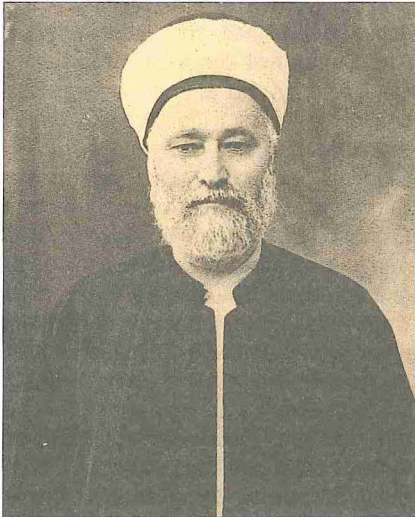
olan merak ve kabiliyeti dolayısıyla Fihbeli Ârif Efendi'den sülûs ve nesih yazılarını öğrenmeye başladı. Yazıdaki başarısı ile kısa zamanda hocasının sevgi ve takdirini kazandı. Yazı tahsilini tamamlayıncaya kadar Nuruosmaniye'deki hat mektebine devam etti. 1896'da hocası Ârif Efendi ile Reisülhattâtın Muhsinzâde Abdullah Hamdi Bey'den sülûs ve nesih yazılarında icâzet aldı; daha önce Karınâbâdlı Hasan Hüsnü Efendi'den ta'lik yazısını meşkederek 1894'te ondan da icâzet almıştı. Zamanın celî üstadı Sâmî Efendi'nin Horhor'daki evinde yapılan sanat sohbetlerine devam ederek celi-sülûs, celi-ta'lik yazılarının inceliklerini öğrendi. Kabiliyetinin yanında disiplinli bir hat öğrenimi de gören Aziz Efendi, Şevki Efendi yolunda yazıya kendine has bir şive katarak sanat sahasında şahsiyetini ortaya koydu. Emsali arasında "serüfkalem" namıyla şöhrat buldu. Divanî, reyhanî, muhakkak, tevkîî, ta'lik, rikâ' ve rik'a yazılarını bütün incelikleriyle bilir ve yazardı. Revnakoğlu, "Aziz Efendi rik'a yazar gibi süratle sülûs, nesih ve ta'lik yazardı. İstanbul'da en çok yazısı görülen bir zattı" diyor. Bilhassa celi-sülûs yazıların istif ve terkinde son derece mahir olup çok güzel tuğra resmederdi. Eserlerine önceleri Abdülaziz Eyyübî ve Aziz, daha sonra ise Şeyh Mehmed Abdülaziz er-Rifâî şeklinde imza koydu.

İlk memuriyete 1896'da Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm Kitâbeti'nde başladı. 1903'te görevi Mektûbî-i Meşihat-i Ulyâ Kalemî Ketebsi'ne nakledildi. Bu arada Şehri Ahmed Efendi'nin derslerine devam ederek ilmiye icâzetnâmesi aldı (1904), ayrıca Özbekler Tekkesi Şeyhi Edhem Efendi'den ebru sanatını öğrendi. Bir müddet sonra yazısının güzelliği ve ahlâkî olgunluğu sebebiyle Ma'rûzât-ı Mühimme Kitâbeti'ne terfi etti ve kendisine gümüş liyakat madalyasıyla dördüncü dereceden Mecîdî nişanı veril-

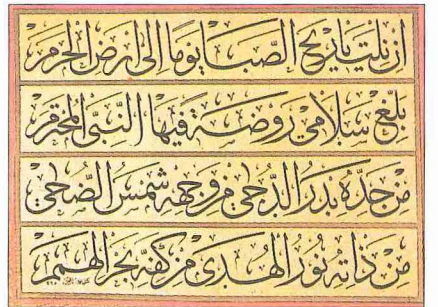
di. Bu görevinin yanında Medresetü'l-kudât'ta ve Mahmûdiye Rüşdiyesi'nde yazı hocalığı yaptı, meşihat dairesi memurlarına da ta'lik dersi verdi. Bu sırada Ümmü Kenan Dergâhı Şeyhi Kenan Rifâî'ye intisap ederek 1910 yılında ondan hilâfet* aldı.

1920'de Mısır Meliki I. Fuad kendi adına bir Kur'ân-ı Kerîm yazdırmak isteyince ehil bir hattat seçmek üzere Mısır nakîbüleşrafı Muhammed Ali Biblâvî'yi hat üstatlarının merkezi İstanbul'a gönderdi. Biblâvî önce Medresetü'l-hattâtın'de Türk hattatlarıyla tanıştı ve yazılarını inceledi. Tavsiye üzerine Bâb-ı Meşihat'ta Aziz Efendi'yi de ziyaret ederek eserlerini gördü. Bu inceleme ve araştırmaları sonunda Aziz Efendi'nin aradığı evsafıta muktedir bir hattat olduğuna karar verdi. Aziz Efendi 1922 yılında, Mısır hükûmetinin isteği, Mısır ve İstanbul İngiliz işgal kuvvetleri yüksek komiserliğinin aracılığı ile resmen Mısır'a davet edildi. Görevli bulunduğu Meşihat dairesinin 14 Muharrem 1341 (6 Eylül 1922) tarih ve 107 sayılı yazısı ile beş ay izinle Kahire'ye gitti. "Melik Fuad nüshası" olarak bilinen Mushaf-ı şerif'i burada Ezher ulemâsının kontrolüyle resmî Osmânî üzere altı ayda yazdı. Bunun tez-

Rifâî Aziz Efendi

Aziz Efendi'nin celi-sülûs bir levhası (Türk ve İslâm Eserleri Müzesi Ktp., nr. 3460)

hibi de kendisinden istenince izni beş ay daha uzatıldı.

Aziz Efendi'nin İslâm yazılarındaki üstünlüğünü ve kudretini gören Melik I. Fuad, ülkesinde yok olmaya yüz tutmuş olan hat sanatını canlandırmak için ondan Kahire de bir hat mektebi açmasını istedi. Aziz Efendi melikin bu teklifini kabul etti ve ailesini de yanına alarak Kahire'ye yerleşti.

1922 yılı sonlarında Kahire'de Medresetü tahsîni'l-hutûtî'l-melikiyye adıyla bir mektep kurularak Halilağa Medresesi'ne bağlanmıştır. Bu mektebin büyük bir ilgi görmesi üzerine melik ikinci bir hat medresesi açılmasını emretti. Bunun üzerine Aziz Efendi 1923 yılı başlarında Şeyh Sâlih Erkek Medresesi'nde yeni bir hat mektebi kurdu, her iki mektebin hem müdürlüğünü hem de hat hocalığını yaptı. Önce Melik I. Fuad'ın hususi evkaf divanına bağlanan, daha sonra Eğitim Bakanlığı'na devredilen bu hat medreselerinin kurulması Mısır kültür ve sanatı bakımından oldukça önemli, hatta tarihî bir hadisedir.

Kahire eskiden beri İslâm dünyasının önemli kültür merkezlerinden biri olması sebebiyle buraya çeşitli İslâm ülke-lerinden ilim ve sanat öğrenmek üzere gelen binlerce genç, bu hat medreselerinden de istifade ederek memleketlerine

dönmüşler, kendi ülkelerinde klasik Türk hat üslûbunun yayılmasını sağlamışlardır. Bunda Aziz Efendi'nin Kahire'deki on bir yıllık hocalığının önemli bir rolü olduğu âşikârdır. Aziz Efendi sanat çalışmalarından arta kalan vaktini mevlâhânedede irşad halkasına girenleri mânen yetiştirmekle geçirmiştir.

Aziz Efendi, Kahire'nin havası sağlığını pek iyi gelmediği için Nisan 1933'te Mısır hükûmetinden emekliliğini isteyerek İstanbul'a döndü. 16 Ağustos 1934'te vefat etti ve Edirnekapı Mezarlığı'na defnedildi.

Hayatı boyunca büyük bir gayretle çalışmış olan Aziz Efendi Kahire ve İstanbul'da pek çok talebe yetiştirmiştir. Kahire'de icâzet verdiği talebeleri arasında Tâhir el-Kürdî, Muhammed Ali Mek-kâvî, Muhammed Efendi eş-Şehhât, Muhammed Ahmed Abdül-âl, Rızk Mûsâ, Abdülkâdir Efendi, Abdürrâzık Sâlim ve Abdurrahman Hâfız Arap âleminin ön- gelen hattatlarıdır. İstanbul'da icâzet verdiği talebeleri içinde de Mahmut Bedrettin Yazır ve Ömer Vasfî Türk hat sanatında önemli yeri olan kişilerdir.

Aziz Efendi hat sahasında çok güzel eserler bırakmıştır. Bunlar arasında on iki Mushaf-ı şerif onun en önemli eserlerindendir. O tarihte bu mushaflardan biri Afganistan emîrinde, biri de Hidiv Abbas Hilmi Paşa'nın vâlidesinde idi. Melik I. Fuad için yazdığı Kur'an-ı Kerîm 1952'de Nâsir ihtilâlinde sonra kaybolmuştur. İki Mushaf-ı şerif İstanbul'da damadı E. Hakkı Ayverdi'nin kurduğu Kubbealtı Kültür ve Sanat Vakfı Ekrem Hakkı Ayverdi koleksiyonunda bulunmakta, diğerlerinin ise nerede olduğu bilinmemektedir. "Hutût-ı mütenevvia" ile yazdığı yedi büyük *hilye** de hat sanatındaki kudretini gösteren önemli eserleridir. Bu hilyelerden biri yine aynı vakfın hat koleksiyonunda, biri İstanbul'da Ümmü Kenan Dergâhı'nda, biri de Emin Barın hat koleksiyonunda bulunmaktadır. Hayatının en olgun dönemine rastlayan Kahire'deki hocalığının, bugün Arap âleminde hat sanatının, klasik yazı formlarının bozulmadan günümüze ulaşmasında ve ilerlemesinde önemli ölçüde rol oynadığı kabul edilmektedir. Yirmiyi aşkın sülûs-nesih ve ta'lik *meşk** albümü ile ta'lik hatla yazdığı *Kaşıdetü'l-bür** ve sülûs-nesih *el-Kaşıdetü'n-nûniyye* Kahire'de yayımlanmıştır (1343/1924). Ayrıca Bursa Ulucamii'nde iki, İstanbul'da Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nde 116 parça levhası ile özellikle Ekrem Hakkı

Ayverdi koleksiyonunda çeşitli yazı örnekleri ve levhaları bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA:

Aziz Efendi Dosyası, Süleymaniye Ktp., Süheyl Ünver, nr. 37; *Aziz Efendi Eurakı*, Kubbealtı Kültür ve Sanat Vakfı, Ekrem Hakkı Ayverdi Koleksiyonu; *Sicil Defteri*, İstanbul Müftülüğü, Şer'iyye Sicilleri Arşivi, nr. 39, s. 50; *Hattat Aziz Efendi Dosyası*, Divan Edebiyatı Müzesi, Revnakoğlu Arşivi, nr. B 41; *Yazma Eserler Defteri*, İstanbul Türk-İslâm Eserleri Müzesi, nr. 10; *Defteru Sicillî'l-fünûnî'l-cemîle*, Kahire Dârü'l-Kütübî'l-kavmiyye, nr. 807, 814; *İlmîyye Sal-nâmesi*, s. 147; Tâhir el-Kürdî, *Târîhu'l-hattî'l-'Arabî*, Riyad 1939, s. 431; Beyânî, *Hoşnûv-sân*, IV, 1184; Habîbullah Fezâilî, *Atlâs-ı Hât*, İsfahan 1362, s. 341-342; Nâci Zeynüddin, *Mu-şavver hattî'l-'Arabî*, Bağdad 1968, s. 161, 165, 167; İbnülemin, *Son Hattatlar*, s. 68-72; Sâmiha Ayverdi, *İbrahim Efendi Konağı*, İstanbul 1973, s. 127-133; Hasan al-Masud, *Calligraphie Arabe Vivante*, Paris 1981, s. 88; Yahyâ Sellûm el-Abbâsî, *Hattî'l-'Arabî*, Bağdad 1984, s. 143; A. Schimmel, *Calligraphy and Islamic Culture*, New York 1984, s. 48; Muhittin Serin, *Hattat Aziz Efendi*, İstanbul 1988; "İnâyetü celâletî'l-melik bi'l-hattî'l-cemîl", *en-Nîlû'l-mu-şavver*, sy. 227, Kahire 1342/1923, s. 16; Muhammed Bey Kemâl, "Me'âşirü'l-mülûk mülûkü'l-me'âşir", *a.e.*, sy. 228 (1342/1923), s. 10-11; *Mecelletü Medreseti tahsîni'l-hutûtî'l-melikiyye*, I, Kahire 1362/1943, s. 22; "Aziz Efendi", *İst.A*, III, 1707.

MUHİTTİN SERİN

AZİZ İSTANBUL

**Yahya Kemal Beyatı'nın
1913-1954 yılları arasında
İstanbul üzerine kaleme aldığı
araştırma, konferans, makale ve
sohbet türündeki yazılarını
bir araya getiren eser.**

Eserde sırasıyla şu yazılar yer almaktadır: Türk İstanbul, İstanbul Fethinin En Esaslı Eseri, Bir Bir Çalan Saatler, Hisar'dan Şehitliğe, Çamlar Altında Musahabe, Gezinti, Topkapı Sarayı'nda, Ezan ve Kur'an, Ezansız Semtler, Bir Rüyada Gördüğümüz Eyüb, Gezinti Tahassüsleri, Yeni Bir Ufuk, Sayfiyede Payitaht, Kır Kazma, Tahassüsler, Hazin Musahabe, Saatler ve Manzaralar, İstanbul'un İmânı.

Bu yazıların hemen hepsinde Yahya Kemal, "Türklüğün ve İslâm'ın hem en güzel, hem de en büyük merhalesi" şeklinde yorumladığı fetih hadisesini çıkış noktası yaparak İstanbul'un o günden bu yana idrak ettiği gelişmeyi ve Türkler nazarındaki yerini anlatır. *Aziz İstanbul*, Ortaçağ'dan artakalan ve bir harabe şeklinde Türklüğün eline geçen bu şehrin, Yahya Kemal'e göre fetihten sonra, imparatorluğun her köşesinde Türk'ün ze-

Aziz Efendi'nin sülûs-nesih kitabı (Erhan Altıntaş koleksiyonu)

